

75 jaar Kamper Almanak

door Theo van Mierlo

De Kamper Almanak, waarvan thans, met medewerking van de Vereniging "Kampen Vooruit" de eerste jaargang verschijnt, kan – vooral na het verdwijnen van een vroegere dergelijke uitgave – geacht worden in een bestaande behoefte te voorzien.

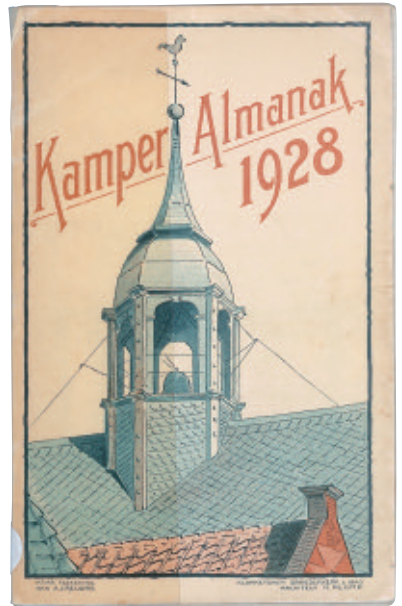
Deze Almanak toch zal trachten een vraagbaak te zijn, die men kan raadplegen omtrent vele dingen, die de stad Kampen betreffende, waarmede men dagelijks in aanraking komt, en omtrent bijzonderheden, die men anders niet zo gemakkelijk te weten kan komen.

Bovenstaande is te lezen in de Kamper Almanak 1928. Na een periode zonder almanak in Kampen, nam uitgeverij/drukkerij Zalsman samen met de vereniging "Kampen Vooruit" (de voorloper van de huidige VVV) in 1928 het initiatief tot het uitgeven van een nieuwe jaarlijks te verschijnen almanak. Dit jaar is het dus 75 jaar geleden dat de eerste Kamper Almanak in zijn huidige vorm verscheen. Reden genoeg voor een terugblik.

Een lange traditie

In de dikke Van Dale lezen we achter het woord 'almanak': *kalenderboekje, boekje met tijdrekenkundige en astronomische opgaven voor een jaar, vergezeld van andere praktische mededelingen en vaak letterkundig mengelwerk.*

De geschiedenis van de almanak gaat ver terug naar een mogelijk Egyptisch-Griekse oorsprong. Het begrip 'almanach' wordt uiteindelijk in de 13de eeuw door de Arabieren in Europa geïntroduceerd. Het had toen de betekenis van een astronomische tabel, waarin bewegingen van zon en maan schematisch waren weergegeven, welke was bedoeld om de kalender vast te stellen. Ook het middeleeuwse getijdenboek kan in wezen gezien

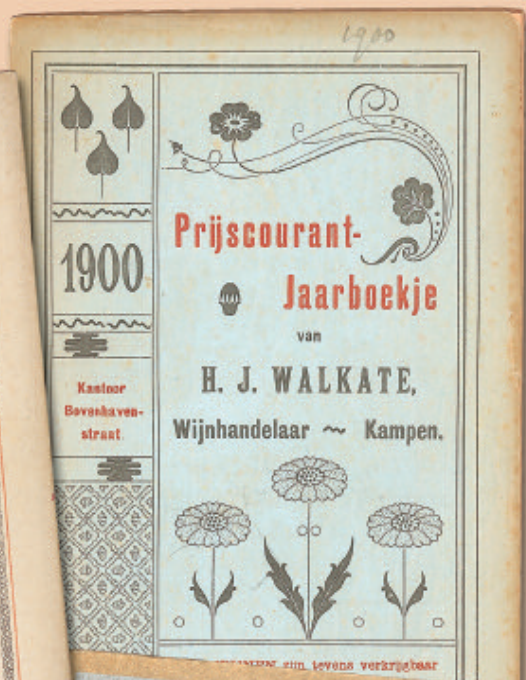

worden als de voorloper van de gedrukte almanak. Daar waar echter het getijdenboek vooral een godsdienstige functie vervulde, was de almanak in de eerste plaats een praktische jaarkalender. Vanaf de 16de eeuw verwierf de almanak een grote populariteit en groeide uit tot een rijk aangeklede jaarkalender, inclusief astronomische observaties, medische instructies en astrologische voorspellingen. In de 17de eeuw werden daaraan nog kroniekjes, vermaaksteksten en praktische gegevens over bijvoorbeeld markten en vaartijden van veerschepen toegevoegd. Het multifunctionele boekje, wat de almanak was, werd tot een van de meest wijdverspreide vormen van Europees drukwerk.¹

Ook in Kampen zijn al in de 16de eeuw almanakjes van de drukpersen gerold, onder andere bij de bekende drukkers Peter Warnersen (een exemplaar uit 1567 bevindt zich in de collectie van het Gemeentearchief) en Berendt Peterss.² In inhoud meer toegespitst op Kampen en de naam van Kampen in de titel dragend, bevindt zich in de collectie van het Frans Walkate Archief een *Nieuw Camper Schrijf Almanach* uit 1692, gedrukt bij Casper Cotius. Deze almanak bevat onder meer astronomische informatie, een jaarkalender, informatie over markten, vaartijden van schepen, een vergelijkende tabel van muntwaarden en een hoveniersalmanak. Ook enkele 18de eeuwse exemplaren van Kamper almanakjes zijn bij het Frans Walkate Archief te vinden. In de 19de eeuw gaat deze reeks door tot ver in de jaren zeventig. Naast de schrijfalmanak, welke is voorzien van blanco bladen voor notities, verschijnt er zeker vanaf de jaren twintig van die eeuw ook een uitgave zónder blanco pagina's onder de naam *Kamper Almanak*.³ De almanakjes (de schrijfalmanakjes meten ca.13x8 cm., de gewone almanakjes 10x7,5 cm) bevatten ook een kroniek. Tot in de jaren veertig verscheen in afleveringen de kroniek van Evert Moulin,⁴ later vervangen door de 'Korte Kronijk' waarbij de kroniek jaarlijks werd herhaald en aangevuld met informatie over het afgelopen jaar.

Vanaf 1880 verscheen er in Kampen de zogenaamde Prijscourant van wijnhandel H.J. Walkate. In dit boekje gaf Walkate, die behalve wijnhandelaar

ook zeepfabrikant was en een azijnmakerij had, niet alleen een overzicht van verkrijgbare wijnen met hun prijzen, maar ook een zeer uitgebreid overzicht van namen en adressen betreffende gemeentelijke en maatschappelijke instellingen. De jaarboekjes lopen door tot zeker 1914, toen inmiddels Frans Walkate, de latere directeur van de Nutsspaarbank, de wijnhandel en azijnmakerij al enkele jaren van zijn vader had overgenomen.⁵

Van commerciële uitgave tot geliefd verzamelobject

De uitgave van de eerste Kamper Almanak in 1928 kan in feite beschouwd worden als de voortzetting van Walkate's prijscouranten. Immers, het voorzag de burgers van Kampen in de eerste plaats van maatschappelijke en gemeentelijke informatie. Maar daarnaast ging de toevoeging van jaarkalender en vooral cultuurhistorische informatie over de stad, evenals de naam terug op de eerder in de 19de eeuw verschenen Kamper (schrijf)almanakken. De uitgave van de Kamper Almanak was vooral een persoonlijk initiatief van de toenmalige directeur Philippus Zalsman (1870-1954), die zeer betrokken was bij en actief in het culturele leven te Kampen, zoals Jaap van Gelderen in zijn bijdrage over de firma Zalsman elders in deze Kamper Almanak, beschrijft. Maar anderzijds was de Kamper Almanak nieuwe stijl net als zijn 19de eeuwse voorgangers, in de eerste plaats ook een commerciële uitgave. Om de uitgave betaalbaar te houden stond de Almanak vol advertenties. Nadat Zalsman om financiële redenen in 1936 moest stoppen met de uitgave, was hij dolgelukkig dat op initiatief van de toenmalige directeur van de Nutsspaarbank, Frans Walkate, het bankbestuur besloot de uitgave van zijn geesteskind over te nemen. Wel kreeg de Kamper Almanak hierdoor iets exclusiefs. Doordat de bank de Almanak elk jaar ter gelegenheid van Wereldspaarstag gratis uitreikte aan haar trouwe cliëntèle, konden in principe alleen spaarders bij de Nutsspaarbank in het bezit komen van de steeds meer gewilde uitgave. Het is bekend dat tot ver in de jaren zeventig menigeen (zoals ook de auteur dezes) alleen een spaarrekening had bij de Nutsspaarbank, later Bondsspaarbank (nu SNS bank), om met een jaarlijkse inleg op Wereldspaarstag verzekerd te zijn van een exemplaar van de Kamper Almanak!

Ondanks het feit dat de bank nu als uitgever optrad, veranderde er in grote lijnen niet veel aan de opzet van de Kamper Almanak. Zalsman bleef als drukker van de Almanak fungeren en Ph. Zalsman bleef tot aan zijn over-

lijden nauw betrokken bij de realisatie van de uitgave.⁶ Inhoud en uiterlijk ondergingen slechts kleine veranderingen na de overname. Zo prijkte vanaf de Kamper Almanak 1936/1937 een foto van het spaarbankgebouw aan de Burgwal op de omslag en verdwenen in het binnenwerk de advertenties.

Tot op de dag van vandaag geeft de SNS bank, via het tot deze bank behorende Frans Walkate Archief, de Kamper Almanak uit en wordt deze ook nog steeds gedrukt bij Zalsman. Dit betekent niet dat er tussentijds geen veranderingen hebben plaatsgevonden.

Plannen van de gemeente Kampen om medewerking te verlenen aan een gratis te verspreiden gemeentegids, leidde eind jaren tachtig tot een andere opzet. Om het voortbestaan van de Kamper Almanak te garanderen besloot de bank in 1988 in overleg en met financiële steun van de gemeente, de Almanak voortaan aan het begin van ieder nieuw jaar op alle huisadressen in Kampen gratis te laten bezorgen. Zo verscheen de Kamper Almanak 1987/1988 als laatste almanak in oktober, de maand waarin vroeger Wereldspaadag viel. Eind januari 1989 viel de Kamper Almanak 1989 voor het eerst in zijn bestaan bij alle Kamper huishoudens in de brievenbus. Om de grotere oplage betaalbaar te houden, kwamen vanaf die tijd de advertenties terug, een tweede overeenkomst met de eerste jaargangen.

Een volgende ingrijpende verandering voor de Kamper Almanak was de fusie van de gemeenten Kampen en IJsselmuiden per 1 januari 2001. Inmiddels was er ook een commerciële markt ontstaan voor gemeentegidsen en besloot de nieuwe gemeente Kampen voortaan een eigen gemeentegids te gaan uitgeven. Het adressengedeelte en opnieuw de advertenties verdwenen nu definitief uit de Almanak.⁷

Vanaf 2001 kent de Kamper Almanak als ondertitel: *cultuur historisch jaarboek*. In deze nieuwe vorm, hoopt het nog lang een gewild object te zijn voor allen die geïnteresseerd zijn in de oude en moderne geschiedenis van de nieuwe gemeente Kampen. De Almanak is nog steeds voor een ieder beschikbaar, maar wordt niet meer huis aan huis verspreid. De geïnteresseerde moet het boekwerk afhalen bij het Frans Walkate Archief, waarmee het verzamelement weer terug is!

De inhoud nader bekeken

Vanaf de eerste Kamper Almanak in 1928 tot en met die van 2000, bestond de inhoud uit twee hoofdbestanddelen: de adresgegevens van gemeente en maatschappelijke instellingen én bijdragen van vooral historische aard.

Vóór de Tweede Wereldoorlog zijn vooral korte bijdragen kenmerkend voor de Almanak terwijl ook een beperkt aantal personen verantwoordelijk was voor de bijdragen. In de eerste plaats was dat A.J. Reijers, tot 1933 hoofdopzichter bij de gemeente Kampen. Het is niet ondenkbaar dat vooral hij, samen met Ph. Zalsman, de grote stimulator achter de invulling van de bijdragen in de Almanak is geweest. Andere auteurs die veelvuldig bijdragen leverden waren bijvoorbeeld Fenema, Moerman en De Quack. Sommige namen ontbraken nagenoeg. Zo leverde Clara Welcker, gemeentearchivaris van Kampen van 1917 tot 1946, ondanks haar enorme kennis over de Kamper historie, slechts twee artikelen voor de Almanak, wat zeer waarschijnlijk te maken had met de slechte verstandhouding die tussen haar en met name Reijers en de zijnen heeft bestaan.⁸

Wat in de beginjaren ook opvalt is dat met regelmaat foto's van Kamper monumenten werden opgenomen, die aansloten bij actuele ontwikkelingen, zoals verbouwingen en restauraties. Ook in de vorm van korte berichten en artikelen werd bij de actualiteit aangesloten. De eerste geschreven *Kamper Kroniek*, met de belangrijkste feiten uit het voorbije jaar verscheen in de Almanak van 1929, om daarna onafgebroken tot op de dag van vandaag in iedere Almanak voor te komen.

De overname van de Almanak door de Nutsspaarbank heeft op de samenstelling van de bijdragen geen noemenswaardige invloed gehad. Wel maakten vanaf dat moment de foto's van karakteristieke monumenten plaats voor een bescheiden fotokroniek: een aantal foto's van bijzondere gebeurtenissen in het afgelopen jaar. Nieuw was vanaf dan ook de rubriek *Onze 90-jarigen*. Ieder jaar werd een overzicht gegeven van de Kamper inwoners van 90 jaar en ouder, jaarlijks toch tussen de dertig en veertig personen!

Een herstart in de diepte

De Kamper Almanak van 1941-1942 was de laatste die in de oorlogsjaren verscheen. In 1942 verleende het Departement van Volksvoorlichting en Kunsten bij monde van het hoofd der afdeling Boekwezen geen toestemming voor de verdere uitgave van de Almanak. Een nadere motivering van dit besluit wordt in de op 18 mei 1942 gedateerde brief niet gegeven. Het door Joan Ennema, aangesteld als beheerder van het Frans Walkate Archief, meegezonden presentexemplaar werd mee retour gezonden! 'Ondanks alle geschrijf, persoonlijk bezoek, pleitreden en moeite was een korte afwijzing het eenige wat wij konden bereiken', aldus Ennema in zijn *Kort woord vooraf* in de eerste Almanak die na de oorlog verscheen.

Het spreekt voor zich dat in deze Kamper Almanak 1946-1947 de oorlogsjaren een belangrijke plaats innemen. De kroniek over de jaren 1940-1946 beslaat maar liefst 40 pagina's! Elders in deze Kamper Almanak kunt u echter lezen dat desondanks de kroniek onvolledig is: gebeurtenissen rond onze joodse medeburgers zijn nauwelijks opgenomen.

Ennema overleed kort na het verschijnen van deze Almanak (jaargang 1947/1948 verscheen daarom niet) en werd als beheerder van het Frans Walkate Archief opgevolgd door C.N. Fehrmann, net aange-steld als docent aardrijkskunde en geschiede-nis aan het Gemeentelijk Lyceum. Onder zijn leiding ging de Kamper Almanak een geheel nieuwe toekomst tegemoet. Veelal bevatten de onder redactie van Fehrmann en zijn medewerkers tot stand gekomen jaargangen van de Almanak steeds een omvangrijk hoofdartikel van zijn hand.⁹ Maar daarnaast kregen ook de overige bijdragen een steeds hoger wetenschappelijk karakter. Fehrmann wist een keur van kundige auteurs, zowel professionals als Kampenaren met een historische belangstelling, voor zijn Almanak te interesseren. Het is onder zijn leiding dat de Kamper Almanak steeds meer naam maakte als historisch jaarboek van de stad Kampen. Fehrmann was tot aan zijn overlijden ook de auteur van de Kamper Kroniek. Hij gaf hierin in de loop der jaren steeds meer een kritische en persoonlijke kijk op het Kamper wel en wee van het afgelopen jaar.

Na het overlijden van Fehrmann in 1981 werd naast de redactie, verant-

DEPARTEMENT VAN VOLKSVOORLICHTING EN KUNSTEN						
No 15/197	Afd. BW	ONDERWERP PAPIER.	Tp. P	Coll. 5	ANTWOORD OP SCHRIJVEN VAN	
<small>Versaak bij beantwoording datum, nummer en afzending van dit schrijven te vermelden. Uw antwoord gelieve U te adresseren aan het Departement van Volksvoorsichtig en Kunsten, zonder vermelding van persoonsnamen.</small>			's-GRAVENHAGE PRINSEBICHT 21 TELEFOON 180150		18 MEI 1942	
Mr. Joan H.F. ENNEMA, Historisch Archief Nuts Spaar- bank, <u>K A M P E N</u>						
<p>Hierbij deel ik U mede, dat ik geen toestemming geven kan voor de uitgave van de Kamperalmanak.</p> <p>Het boek zend ik U hierbij terug.</p> <p>De Secretaris-Generaal, namens gezien, Het Hoofd der Afd. Boekwezen</p> <p><i>J. Ennema</i></p> <p>Bijlage: 1 boek.</p>						
<small>Model 107 7216 - '41 - K 942</small>						

woordelijk voor zowel de algehele coördinatie als de samenstelling, voor de beoordeling van de wetenschappelijke bijdragen een redactiecommissie ingesteld. Door gezamenlijke inspanning van redactie en redactiecommissie, en met medewerking van enthousiaste en steeds weer nieuwe auteurs, heeft de Kamper Almanak zijn goede naam als historisch jaarboek kunnen behouden.¹⁰ De Kroniek werd na het overlijden van Fehrmann meer dan tien jaar geschreven door de journalist Hans Wiersma, vanaf 1994 opgevolgd door Henk Hollander, die in 2000 het stokje weer overgaf aan Sam Hörchner. Ondanks de verschillende wisselingen, bleef de Kroniek zijn informatieve waarde voor het wel en wee van de Kamper samenleving behouden, maar vooral bleven ook de persoonlijke noten en accenten van de diverse auteurs herkenbaar.

Het verdwijnen van de gemeentegids uit de Almanak, bood vanaf 2001 de mogelijkheid, meer dan voorheen, de Almanak in te richten tot een echt cultuurhistorisch jaarboek. Zoals voor de oorlog, is er ook weer ruimte gekomen voor aansluiting bij de actualiteit, meer dan alleen maar middels

Dr. C.N. Fehrmann,
conservator Frans Walkate Archief 1947-1980.

de Kroniek. Zo bevat de Almanak weer jaarlijks een fotokroniek: een selectie van ruim dertig foto's (in kleur!) van persfotograaf Freddy Schinkel.

Daarnaast maakt kunstenaar Hans van der Horst in opdracht twee tekeningen, aansluitend bij de actualiteit. Verder presenteert zich een culturele instelling, terwijl het Frans Walkate Archief, het Gemeentearchief en het Stedelijk Museum Kampen steeds een nieuwe aanwinst presenteren. Andere jaarlijks terugkomende series zijn

Mens en Werk, over (oude) ambachten in de gemeente Kampen en *Natuur in de IJsseldelta*, waarin voorbeelden uit de flora en fauna van de IJsseldelta beschreven worden. Maar bovenal blijft er uiteraard ruimte voor bijdragen over (cultuur)historische onderwerpen betreffende de gemeente Kampen. Daarbij wordt er naar gestreefd uit alle perioden van de Kamper geschiedenis bijdragen op te nemen. Dat daarbij ook de meer recente geschiedenis ruime aandacht krijgt spreekt voor zich. De bijdragen over popmuziek in Kampen zijn daarvan een voorbeeld.

Het oog wil ook wat

Natuurlijk gaat het bij de Kamper Almanak vooral om de inhoud. Maar in de loop van zijn bestaan en met name vanaf de jaren zeventig, is ook de vormgeving een steeds belangrijker plaats gaan innemen. Aanvankelijk was het vooral de omslag die bij tijd en wijle aan verandering onderhevig was.¹¹ Zo werd bij de overname van de Almanak door de bank in 1936, de foto van een Kamper monument op de omslag vervangen door een foto van het uit 1930 daterende bankgebouw aan de Burgwal. Hoewel de foto enkele keren werd 'verfrist', bleef de omslag van de Kamper Almanak tot en met die van 1960/1961 nagenoeg onveranderd.

Een eerste radicale verandering van de omslag vond plaats met de Almanak van 1961/1962. De kenmerkende crèmegele omslag met foto maakte na meer dan dertig jaar plaats voor een meer grijskleurige, met daarop de honingraat met bij, het symbool van de Nutsspaarbank. Binnenin veranderde er daarentegen nauwelijks iets. Na zeven jaargangen kreeg de Almanak opnieuw een nieuw jasje: de bij kwam meer prominent op de voorgrond, afgebeeld op een omslag met de Kamper kleuren: wit en blauw. Hiermee werd een nieuwe trend ingezet: er werd naar gestreefd de Kamper Almanak om de zes tot zeven jaar een nieuw uiterlijk te geven. Zo verdween het embleem van de bank van de omslag van Kamper Almanak 1974-1975, waarop slechts de naam van de uitgave, de jaargang en een witblauwe diagonale band het verder egaal diepblauwe vlak doorbraken.

Begin jaren tachtig werd voor de omslag (tot dan een ontwerp van Zalsman) in samenwerking met de Chr. Academie voor Beeldende Kunsten een prijsvraag uitgeschreven onder de studenten. Vanaf Kamper Almanak 1981/1982 sierde gedurende vijf jaargangen het winnende in grijstinten uitgevoerde ontwerp van Hennie van Dijk (toevallig nog een Kamperse ook!) de uitgave, vanaf 1986 dat van Duko Hamminga. Zijn nagenoeg geheel zwarte en daardoor door velen als zeer somber ervaren ontwerp, hield door de veranderingen rond de uitgave maar twee jaar stand.

De huis- aan huis verspreiding in 1989 was reden om ook de vormgeving drastisch aan te passen. Voor het eerst in vele decennia werd ook meer aandacht besteed aan het binnenwerk, vooral aan een meer heldere presentatie van de adresgegevens in het informatiedeel. De in frisse kleuren uitgevoerde omslagen, eerst naar ontwerp van Anne Doede Kampen en vanaf 1996 van bureau Hendriks grafische vormgeving, werden sindsdien opgesierd met verschillende foto's, die aansloten bij actuele gebeurtenissen. Bij

de laatste Kamper Almanak 'oude stijl' sierden de raderen van de nieuwe Stadsbrug, op een ondergrond van goudgeel, prominent de omslag. Deze omslag vormde de basis voor de eerste twee Almanakken 'nieuwe stijl', waarbij steeds een foto van Freddy Schinkel de basis vormt. Zo werd met dit uiterlijk een nieuw tijdperk ingeluid naar 75 jaar Kamper Almanak.

Jubilea

Jubilea bepaalden een enkele maal het uiterlijk of de inhoud van de Almanak. Zo waren 50 jaar Kamper Almanak uitgegeven door het Frans Walkate Archief in 1986 en het feit dat deze instelling in 1994 50 jaar de naam van Frans Walkate droeg, reden de omslag aan te passen. De Kamper Almanak 1970/1971 moest ter gelegenheid van het 150 jarig bestaan van de Nutsspaarbank Kampen zelfs wijken voor een speciale jubileumuitgave. Deze bestond vooral uit een bundeling van een reeks afbeeldingen uit de geschiedenis van Kampen en een aantal plaatsen in de nabijheid van deze stad, hoofdzakelijk uit de 19de en 20ste eeuw.¹² Bijzonder, niet alleen vanwege de verfrissende omslag, maar ook vanwege de inhoud, was de Kamper Almanak 2000. Omdat nog niet zeker was of de Almanak nadien nog wel zou verschijnen - bovendien was het de laatste van de 20ste eeuw - werden schrijvers die eerder in de Kamper Almanak publiceerden, gevraagd terug te kijken op een al dan niet persoonlijke gebeurtenis. Maar ook werden kinderen uit de hoogste groepen van het basisonderwijs uitgenodigd in een kort opstel hun visie te geven op de toekomst in het volgende millennium. Daarbij gevoegd een selectie uit de rijke fotocollectie van het Frans Walkate Archief, maakte deze laatste Almanak 'oude stijl' tot een bijzondere uitgave. Met het verschijnen van de Kamper Almanak 2003, is het 75 jaar geleden dat de eerste Kamper Almanak verscheen. Derhalve opnieuw een reden voor bijzondere aandacht. Dit gebeurt onder meer door een fullcolour uitgave, mogelijk gemaakt dank zij de medewerking van 'huisdrukker' Zalsman Grafische Bedrijven BV. Maar ook door wederom een nieuw omslagontwerp. Teruggrijpend naar het verleden, siert het vroegere bankgebouw, nu het onderkomen van het Frans Walkate Archief, in de vorm van een tekening van Hans van der Horst de omslag. De verdere vormgeving is van Anne Doede Kampen van Zalsman. Op het moment dat deze zinnen worden geschreven is het definitieve ontwerp nog niet bekend, maar het resultaat dat u als lezer inmiddels wel onder ogen heeft gekregen, zal zeker 75 jaar Kamper Almanak waardig zijn!

Noten

- 1 J. Salman, *Een handdruk van de tijd. De almanak en het dagelijks leven in de Nederlanden, 1500-1700* (Zwolle 1997), 11-12.
- 2 *Almanak 1567*, uitgave Peter Warnersen (collectie gemeentearchief Kampen); *Almanach opt Jaer MDLXVIII*, uitgave Berendt Peterss (collectie Groninger Archieven). Zie: *Vijf eeuwen boekdrukkers en uitgevers in Kampen. Tentoonstelling in het Stedelijk Museum Kampen, 2 febr. t/m 9 maart 1991*, 36
- 3 Het Gemeentearchief Kampen heeft twee incomplete reeksen van respectievelijk 40 jaargangen schrijfalmanakjes over de jaren 1801-1863 en 36 jaargangen gewone almanakjes over de jaren 1822-1874; het Frans Walkate Archief heeft naast schrijfalmanakken uit 1692, 1732 en 1777 een aantal 19de eeuwse exemplaren van zowel schrijf- als gewone almanakken, waarvan de jongste uit 1867 dateert.
- 4 De afleveringen werden uiteindelijk gebundeld in twee delen: E. Moulin, *Historische Kamper Kronijk*, deel 1 (Kampen 1839) en deel 2 (Kampen 1849). Evert was boekhouder van de Armenkamer en heeft vele stukjes over de historie van Kampen geschreven voor de almanakjes.
- 5 De tweede zoon van H.J. Walkate, Jacob Andries, zette de zeepfabriek voort. Het Frans Walkate Archief bezit de reeks Prijscourant-jaarboekjes van Walkate over de jaren 1881-1914.
- 6 Zie over de betrokkenheid van Ph. Zalsman bij de Kamper Almanak: *Kamper Almanak 1954-1955*, 243-244.
- 7 De Gemeente gids voor Kampen wordt sinds 2001 verzorgd door uitgeverij Wegener Suurland BV. Zie voor een korte terugblik van een direct betrokkene op de productie van de Kamper Almanak 'oude stijl': A. Kleinmeulman-Balster, 'De Kamper Almanak' in: *Kamper Almanak 2000*, 6-8.
- 8 De slechte verstandhouding tussen beiden gaat onder meer terug op een lezing van Reijers in 1926 over de bouw van de Nieuwe Toren. Deze mondde uit in een onsmakelijke discussie tussen beiden, vol persoonlijke aanvallen en verdachtmakingen, die openlijk middels ingezonden stukken in de plaatselijke krant plaats vond en uiteindelijk tot een onverzoenlijke breuk tussen beiden leidde. Zie: D. van der Vlis, 'Ruim 140 jaar archiefzorg te Kampen', in: *Gemeentearchief Kampen, jaarverslag 1972*, 25-26
- 9 Een overzicht van al zijn bijdragen is te vinden in de Kamper Almanak 1981/1982, aansluitend aan het In Memoriam, na zijn overlijden in 1981 geschreven door zijn collega docent geschiedenis R.J. Kolman. 'Bibliografie van Dr. C.H. Fehrmann' door J.W.C. ten Hove-Jacobze en J.L.M. Kleinmeulman-Balster, in: *Kamper Almanak 1981/1982*, 191-198.
- 10 In 1986 verscheen ter gelegenheid van 50 jaar Kamper Almanak verzorgd door het Frans Walkate Archief: *Register van de Kamper Almanak*. Een register op de bijdragen in de Kamper Almanak over de jaren 1986-1999 (samengesteld door H.J.M. Wessels-Bierling)

verscheen in *Kamper Almanak 2000*, 267-277

- 11 In de *Kamper Almanak 2000* zijn afbeeldingen van een aantal verschillende omslagen opgenomen.
- 12 W.J. Jappe Alberts, C.N. Fehrmann, *Honderdvijftig jaar Nutsspaarbank Kampen* (Kampen 1970)